

СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО АУДИТУ

МАКСІМОВА В. Ф., СЛОБОДЯНИК Ю. Б.

УДК 657.6

Максімова В. Ф., Слободяник Ю. Б. Сутність державного аудиту

Мета статті полягає в аналізі сучасних підходів до розуміння змісту державного аудиту та наданні визначення його сутності. На підставі систематизації та узагальнення наукових праць, аналізу міжнародної практики у сфері контролю державних фінансів обґрунтоване авторське розуміння ролі та змісту державного аудиту. У результаті дослідження було розкрито походження і сутність термінів «контроль» і «аудит», обґрунтовано те, що вони не можуть використовуватись як синоніми. На підставі порівняння мети, завдань, організації роботи, відповідальності, форм і результатів проведення були зіставлені аудит і контроль у сфері державних фінансів. Перспективою подальших досліджень є законодавче визначення та розмежування понять «державний контроль», «державний аудит», «державний фінансовий контроль», «державний внутрішній фінансовий контроль». Подальший розвиток науково обґрунтованої термінології в цій сфері стане основою для розробки концепції створення системи контролю державних фінансів, що відповідатиме високому світовим стандартам.

Ключові слова: контроль, аудит, контроль державних фінансів, державний аудит.

Табл.: 1. **Бібл.:** 15.

Максімова Валентина Федорівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку та аудиту, Одеський національний економічний університет (вул. Преображенська, 8, Одеса, 65082, Україна)

E-mail: kafedra_by@mail.ru

Слободяник Юлія Борисівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту, Одеський національний економічний університет (вул. Преображенська, 8, Одеса, 65082, Україна)

E-mail: yslobodyanik@yandex.ru

УДК 657.6

UDC 657.6

Максімова В. Ф., Слободяник Ю. Б. Сущность государственного аудита

Цель статьи состоит в анализе современных подходов к пониманию содержания государственного аудита и предоставлении определения его сущности. На основании систематизации и обобщения научных трудов, анализа международной практики в сфере контроля государственных финансов обосновано авторское понимание роли и содержания государственного аудита. В результате исследования были раскрыты происхождение и сущность терминов «контроль» и «аудит», обосновано то, что они не могут использоваться как синонимы. На основании сравнения целей, задач, организации работы, ответственности, форм и результатов проведения были сопоставлены аудит и контроль в сфере государственных финансов. Перспективой дальнейших исследований является законодательное определение и разграничение понятий «государственный контроль», «государственный аудит», «государственный финансовый контроль», «государственный внутренний финансовый контроль». Дальнейшее развитие научно обоснованной терминологии в этой сфере станет основой для разработки концепции создания системы контроля государственных финансов, соответствующей высоким мировым стандартам.

Ключевые слова: контроль, аудит, контроль государственных финансов, государственный аудит.

Табл.: 1. **Библ.:** 15.

Максімова Валентина Федоровна – доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой, кафедра бухгалтерского учета и аудита, Одесский национальный экономический университет (ул. Преображенская, 8, Одесса, 65082, Украина)

E-mail: kafedra_by@mail.ru

Слободяник Юлія Борисівна – кандидат экономических наук, доцент, доцент, кафедра бухгалтерского учета и аудита, Одесский национальный экономический университет (ул. Преображенская, 8, Одесса, 65082, Украина)

E-mail: yslobodyanik@yandex.ru

Maksimova V. F., Slobodyanik Yu. B. Essence of the State Audit

The goal of the article lies in analysis of modern approaches to understanding of the essence of the state audit and presentation of definition of its essence. On the basis of systematisation and generalisation of scientific works, analysis of the international practice in the sphere of control of state finances the article justifies the authors' own understanding of the role and content of the state audit. In the result of the study the article reveals origin and essence of the control and audit terms and proves that they cannot be used as synonyms. Audit and control in the sphere of state finances were compared on the basis of comparison of goals, tasks, organisation of work, responsibility, forms and results of their conduct. Prospect of further studies is the legislative definition and differentiation of the "state control", "state audit", "state financial control" and "state internal financial control" notions. Further development of scientifically justified terminology in this sphere would become a basis for development of the concept of creation of the system of control of state finances, which would correspond with high world standards.

Key words: control, audit, control over state finances, state audit.

Tabl.: 1. **Bibl.:** 15.

Maksimova Valentyna F. – Doctor of Science (Economics), Professor, Head of the Department, Department of Accounting and Auditing, Odessa National Economic University (vul. Preobrazhenska, 8, Odessa, 65082, Ukraine)

E-mail: kafedra_by@mail.ru

Slobodyanik Yulia B. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor, Department of Accounting and Audit, Odessa National Economic University (vul. Preobrazhenska, 8, Odessa, 65082, Ukraine)

E-mail: yslobodyanik@yandex.ru

Трансформація соціально-економічної системи в державі викликала необхідність реформування системи фінансового контролю, дієвість якої є запорукою ефективності здійснюваних економічних реформ і результативності боротьби з правопорушеннями в економічній сфері та корупцією. Ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки і фінансів, нестабільність її правового регулювання становлять реальну загрозу національним інтересам.

Отже, процес трансформації контрольної системи повинен відбуватися за належного науково-теоретичного обґрунтування, враховувати позитивний зарубіжний досвід і загальні тенденції в галузі контролю державних фінансів як наукового напрямку. Відсутність комплексного підходу до вивчення і розв'язання проблем контролю державних фінансів, концепції його розвитку ускладнює гармонізацію вітчизняного законодавства з європейськими стандартами в цій сфері.

Аналіз зарубіжної практики засвідчує, що на процес формування національних фінансово-контрольних систем більшості країн світу впливають такі фактори:

- ✦ посилення процесів глобалізації, що спонукають до приведення національних систем обліку, звітності й аудиту у відповідність до міжнародних стандартів;
- ✦ зростання економічної взаємозалежності країн світу, збільшення кількості й різновидів транснаціональних операцій;
- ✦ посилення ролі громадянського суспільства і його залучення до механізмів контролю за діяльністю урядових структур;
- ✦ потреби боротьби з міжнародним тероризмом.

Зазначені чинники обумовлюють особливості організації систем контролю державних фінансів зарубіжних країн, а саме:

- ✦ підзвітність і відповідальність державних контролюючих органів суспільству;
- ✦ незалежність контрольних органів;
- ✦ цілісність системи контролю, усунення дублювання окремих функцій;
- ✦ стандартизацію систем і механізмів фінансового контролю;
- ✦ прозорість методів проведення перевірок;
- ✦ використання принципів незалежного аудиту у діяльності окремих суб'єктів контролю.

Світовими тенденціями розвитку систем контролю державних фінансів є співіснування двох гілок – внутрішнього (урядового) контролю і зовнішнього (парламентського) аудиту. Принципова різниця в меті проведення внутрішнього і зовнішнього контролю впливає на їх організацію, методику проведення і результати. Потреби суспільства мати гарантію цільового і ефективного використання коштів, що акумулюються в бюджеті й позабюджетних фондах на забезпечення колективних суспільних потреб, спричинили посилення ролі та значущості контролю по лінії законодавчої влади. Зовнішній аудит забезпечує контроль суспільства за станом державного управління, відповідає принципам незалежності та об'єктивності, тому не може бути підпорядкований органам виконавчої влади, що безпосередньо здійснюють управління суспільними ресурсами. Водночас внутрішній фінансовий контроль спрямований на забезпечення самоконтролю органів виконавчої влади – перевірку законності, цільового та ефективного використання бюджетних ресурсів.

На жаль, вітчизняна система контролю державних фінансів не була перебудована кардинально, що призвело до існування розгалуженої, але малоефективної та нескоординованої системи контролюючих органів. Пряме запозичення міжнародного досвіду без належної адаптації та без урахування національних особливостей контрольної системи, частковість реформ, які не мали системного характеру, не принесли значного успіху.

Разом з тим впровадження аудиту у сфері державних фінансів в Україні відбувається дуже активно. Так, вперше термін «державний аудит» було застосовано у Бюджетному кодексі ще у 2001 р. Пізніше робилися

спроби дати законодавче визначення поняття «державний фінансовий аудит». І лише з прийняттям у 2008 р. Концепції розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2015 р. було розмежовано зовнішній і внутрішній державний аудит, що увійшов у практику таких контролюючих органів, як Рахункова палата і Державна фінансова інспекція [9].

Не зважаючи на значний проміжок часу, що минув з того часу, законодавчо визначеного понятійного апарату у сфері контролю державних фінансів не сформовано, не рідко спостерігається підміна понять «контроль» і «аудит». На нашу думку, «вільне» використання зазначених термінів нівелює принципові відмінності між контролем, що здійснюється державою (самоконтролем держави), і незалежним контролем суспільства за діяльністю держави. В основу законодавчих і нормативних актів, що приймаються в цій сфері, має бути покладена науково обґрунтована і правильно застосовувана термінологія. Тому подальші дослідження в цьому напрямку є вкрай важливими як з теоретичної, так і з практичної точок зору.

Проблемні аспекти реформування вітчизняної системи контролю державних фінансів знайшли відображення в публікаціях таких авторів, як С. Бардаш, М. Бариніна-Закірова, І. Басанцов, Ф. Бутинець, Л. Дікань, І. Дрозд, Н. Дорош, Є. Калюга, В. Немченко, О. Петрик, О. Редько, В. Рудницький, В. Симоненко, І. Стефанюк, А. Сухарева, Б. Усач, І. Чумакова та ін.

Разом з тим на сьогоднішній день у вітчизняній теорії та практиці немає чітко сформованого понятійного апарату щодо державного аудиту, який визначають як певний «прояв» державного фінансового контролю – вид [12], форму [3, 5], тип, метод тощо. Аудит державного сектора та державний фінансовий контроль, безумовно, пов'язані один з одним, але цей взаємозв'язок, як і зміст терміна «державний аудит», до цих пір залишаються нерозкритими. До того ж, деякі фахівці вважають, що аудит – це вид підприємницької діяльності, що виконується на замовлення суб'єкта господарювання на платній основі, а тому не може здійснюватись державними органами [4].

Мета статті полягає в аналізі існуючих підходів до розуміння змісту державного аудиту та наданні наукового визначення його сутності.

Світова практика аудиту державних фінансів налічує багато десятиліть. Вищі органи державного аудиту країн, що є членами ООН, об'єдналися у 1953 р. у Міжнародну організацію вищих органів аудиту (*International Organization of Supreme Audit Institutions, INTOSAI*), яка сьогодні налічує 195 країни – 191 повних і 4 асоційованих члени [15]. INTOSAI, згідно зі своїм статутом, є неурядовою, самостійною, незалежною і неполітичною організацією, що має на меті забезпечення обміну ідеями і досвідом між вищими органами аудиту різних держав світу.

Об'єднання вищих органів аудиту базується на єдності принципів їх діяльності, які закріплені у таких концептуальних документах INTOSAI, як Лімська декларація керівних принципів аудиту державних фінансів (1977 р.) і Мексиканська декларація незалежності вищих органів

аудиту (2007 р.). Оскільки INTOSAI була створена з урахуванням цілей і задач ООН, то її діяльність заснована на принципах Загальної декларації прав людини, які передбачають підвищення ефективності та відповідальності використання суспільних ресурсів.

Україна з 1998 р. стала постійним членом INTOSAI і має дотримуватись вимог декларацій та інших документів, на які спирається ця організація у своїй роботі. Разом з тим стосовно сфери зовнішнього аудиту діяльності органів влади з управління суспільними ресурсами замість усталеного у світовій практиці терміна «аудит» в українській – дуже часто вживається термін «контроль». Це призводить до проблеми розуміння принципової різниці між системою контролю держави і системою контролю за державою. У чому ж полягають основні відмінності між контролем і аудитом у сфері державних фінансів?

Походження терміна «контроль» дослідники розкривають по-різному. Так, Т. В. Антіпова зазначає, що у латинській мові такого слова не існує, а найближчим за змістом є *contra-lego* (лат.) – проводити перевірочне читання, зчитувати (з рукописом) [2]. В англійській мові слово контроль має близько десяти вживаних значень, серед яких управління, керівництво, регулювання, обмеження, володіння, боротьба та ін. [11, с. 195]. А. М. Зевайкіна вважає, що слово «контроль» має англійське походження, але в російську (та українську) мови воно прийшло з німецького «*kontrolle*» (XVIII ст.) або безпосередньо з французького «*controle*», що в перекладі означає «перелік» [7]. Водночас Є. В. Коврякова наголошує на тому, що саме слово «контроль» пішло від однокореневого *contrerôle* (фр.– протисвиток). Адже раніше документи записувалися на папірусних свитках, які розривалися навпіл, а кожна половинка зберігалася у зацікавленої особи. При потребі підтвердити достовірність документу одна з половинок свитку суміщалася з іншою, що свідчило про його справжність. Отже, «контроль» розумівся як встановлення правильності обставин справи [8].

Термін «аудит» виник понад дві тисячі років тому і у перекладі з латинського «*audio*» означає «він чує», «слухати», «слухач». Як зазначає Ф. Ф. Бутинець, саме так у духовних навчальних закладах називали найкращого учня-відмінника, якому учителем доручалася перевірка інших учнів [6]. Насправді переважна більшість населення не вміла читати і писати. Отже, рішення влади оголошували гучним голосом перед натовпом слухачів (аудиторією) [13]. Навіть вважалося, що усний звіт краще за письмовий, адже його не можна підробити, як будь-який документ, а говорити неправду у вічі значно складніше і вдається не всім [1].

Отже, термін «аудит» має зовсім інше походження і в порівнянні з терміном «контроль» звучить менш імперативно. Так, на думку С. В. Степашина, застосування і розуміння терміна «контроль» тісно пов'язане з уявленнями про ієрархію відносин – підпорядкованість об'єкта контролю контролюючому органу, що має більші повноваження і володіє засобами владного примусу [14]. Водночас термін «аудит» у людській свідомості

пов'язаний з поняттями незалежності, доброзичливості, відкритості, добровільної підзвітності тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, наголосимо, що державний контроль є інструментом держави, за допомогою якого органи влади управляють суспільними фінансами, натомість державний аудит – інструмент суспільства, за допомогою якого воно бере участь в управлінні суспільними ресурсами.

У сучасній практиці побудови систем контролю державних фінансів у різних країнах перевага надається саме державному аудиту. Останній виконує як регулятивні, так і конструктивні функції, допомагаючи державі та суспільству проводити ефективні інституціональні зміни і обирати перспективні напрями розвитку. У всіх важливих сферах діяльності держави, таких як економіка і фінанси, забезпечення прав громадян, безпека, працевлаштування, соціальний захист, охорона здоров'я, захист сім'ї, наука, мистецтво, культура, створення інфраструктур, мають оцінюватись економічна і фінансова ефективність. Поряд з цим мають аналізуватись економічність, рентабельність і правомочність дій органів виконавчої влади, ефективність їх діяльності.

Упровадження державного аудиту у Російській Федерації розпочалося значно раніше за Україну. Тому цікавими є погляди російських науковців на його сутність. Так, колишній Голова Рахункової палати Російської Федерації С. В. Степашин визначає державний аудит як систему зовнішнього, незалежного публічного аудиту діяльності органів державної влади з управління суспільними ресурсами (фінансовими, матеріальними, інтелектуальними). Під суспільними ресурсами він розуміє державний бюджет, державну власність та інтелектуальну власність, що вироблена за рахунок коштів державного бюджету [14].

На наш погляд, найбільш адекватно особливості державного аудиту відображає точка зору Т. В. Антіпової, яка зазначає, що між термінами «державний фінансовий контроль» і «державний аудит» різниця така сама, як між поняттями «право сили» і «сила права». При цьому державний аудит заснований не на силі примусу, а на відкритості, об'єктивності, прозорості діяльності, тобто на «силі права» [2].

З урахуванням вищевикладеного порівняємо деякі особливості аудиту і контролю у сфері державних фінансів (табл. 1).

Як бачимо, мета, задачі, організація роботи, відповідальність, форми і результати проведення аудиту і контролю у сфері державних фінансів різні. Єдиним є лише ресурсне забезпечення – кошти державного бюджету.

Вважаємо за потрібне висловити свою точку зору на розуміння сутності поняття «державний аудит». Отже, державний аудит – це вид контролю, спрямований на виявлення законності, ефективності, результативності й економічності управління суспільними ресурсами, що проводиться спеціалізованим органом, наділеним особливими конституційними повноваженнями.

Зауважимо, стосовно смислової наповнюваності терміна «державний аудит» необхідно розрізнити державний аудит як суспільний інститут (сукупність норм,

правил і відносин), державний аудит як вид професійної діяльності та державний аудит як процес здійснення незалежної оцінки і винесення об'єктивного висновку.

Подальші дослідження у сфері державного аудиту мають вирішити низку теоретичних проблем, пов'язаних з необхідністю законодавчого визначення та розмежування понять «державний контроль», «державний аудит», «державний фінансовий контроль», «державний внутрішній фінансовий контроль». У свою чергу, науково обґрунтована та законодавчо визначена термінологія

стане основою для розробки концепції створення системи контролю державних фінансів, що відповідатиме високим світовим стандартам.

ВИСНОВКИ

Вважаємо, що представлений нами підхід до розуміння сутності державного аудиту дозволяє визначити його зміст, функції та перспективи розвитку і може бути врахований не лише у подальших наукових дослідженнях, а й при розробці законодавчих і нормативних актів. ■

Таблиця 1

Порівняльна характеристика аудиту і контролю в сфері державних фінансів

Параметри	Аудит	Контроль
Мета проведення	Забезпечення стабільності та економічної безпеки держави; – надання всім зацікавленим особам незалежної інформації про те, яким чином здійснюється державне управління	Здійснення заходів із забезпечення повноти надходження коштів до бюджетної системи; – збереження та ефективне використання державної власності; – запобігання фінансовим порушенням у державному секторі економіки
Задачі	Комплексний розгляд державного бюджету; – оцінка альтернативних варіантів бюджетних рішень; – аналіз довгострокових наслідків урядових програм і напрямів дій; – оцінка технології, що забезпечує державні органи інформацією про довгострокові наслідки законодавчих рішень у різних галузях	Надання інформації компетентним органам про знайдені відхилення від прийнятих стандартів, порушення принципів законності, ефективності і економії витрачання матеріальних ресурсів, з метою вживання коригуючих заходів, відшкодування завданих збитків і притягнення винних до відповідальності
Об'єкт	Фінансові ресурси і майно держави, їх облік; – проекти законодавчих і нормативних актів; – оцінка фінансових результатів виконання бюджету; – оцінка прогнозів і напрямків розвитку окремих галузей економіки, регіонів і держави в цілому	Цільове і законне використання бюджетних коштів
Ресурсне забезпечення	Фінансування за рахунок коштів державного бюджету	Фінансування за рахунок коштів державного бюджету
Організація проведення	Визначається самостійно державним аудитором, що керується виключно стандартами	Виконання конкретних запланованих завдань, узгоджених з керівництвом
Відповідальність	Перед громадськістю відповідно до стандартів	Перед керівництвом за виконання обов'язків
Форма проведення	Фінансовий аудит; – аудит ефективності (аудит діяльності, операційний аудит тощо); – аудит відповідності; – аудит законності	Перевірка; – ревізія; – інспектування
Результати проведення	Вільний доступ громадськості до інформації: звіти надаються Президентові, парламентові, державним органам, чий бюджет розглядається. Відкрита публікація звітів і результатів перевірки у засобах масової інформації	Існують обмеження щодо вільного доступу до результатів контролю

ЛІТЕРАТУРА

1. **Адамс Р.** Основы аудита / Р. Адамс; под ред. Я. В. Соколова / [Пер. с англ.]. – М. : Аудит ЮНИТИ, 1995 – 398 с.
 2. **Антипова Т. В.** Теория и методология государственного аудита получателей федеральных бюджетных средств : дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.12 / Т. В. Антипова. – М., 2008. – 380 с.
 3. **Аудит (Основы державного, незалежного професійного та внутрішнього аудиту) :** підручник / За ред. проф. В. В.

Немченко, О. Ю. Редько. – К. : Центр навчальної літератури, 2012. – 540 с.
 4. **Бариніна-Закірова М. В.** Запровадження державного аудиту в практику роботи органів ДКРС / М. В. Бариніна-Закірова // Фінансовий контроль. – 2005. – № 6 (29). – С. 9 – 13.
 5. **Басанцов І. В.** Розвиток державного фінансового контролю в умовах ринкової економіки України : дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.08 / І. В. Басанцов ; Сум. держ. ун-т. – Ірпінь, 2008. – 382 с.

6. Бутинець Ф. Ф. Аудит : підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. – 2-е вид., перероб. та доп. / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир : ПП «Рута», 2002. – 672 с.

7. Зевайкина А. Н. Аудиторский финансовый контроль в Российской Федерации : диссертация ... кандидата юридических наук : 12.00.14 / А. Н. Зевайкина. – Самара, 2005 – 222 с.

8. Коврякова Е. В. Парламентский контроль: зарубежный опыт и российская практика / Е. В. Коврякова. – М. : ОАО «Издательский дом «Городец», 2005. – 192 с.

9. Концепція розвитку державного внутрішнього фінансового контролю на період до 2015 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2008 р. № 1347-р // Офіційний вісник України від 07.11.2008. – 2008 р. – № 82. – ст. 2767.

10. Лімська декларація керівних принципів аудиту державних фінансів / Рахункова палата України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/140217?cat_id=32836

11. Пивовар А. Г. Большой англо-русский финансово-экономический словарь. – 2-е изд., испр. / А. Г. Пивовар / Под ред. В. И. Осипова. – М. : Издательство «Экзамен», 2003. – 960 с.

12. Симоненко В. К. Основи єдиної системи державного фінансового контролю в Україні: (макроекономічний аспект) / В. К. Симоненко, О. І. Барановський, П. С. Петренко. – К. : Знання України, 2006. – 280 с.

13. Социальный аудит : учебное пособие / Под общ. редакцией д. э. н., проф. А. А. Шулуца, д. э. н., проф. Ю. Н. Попова. – М. : Издательский дом «АТИСО», 2008. – 620 с.

14. Степашин С. В. Конституционный аудит / С. В. Степашин. – М. : Наука, 2006. – 816 с. – (Экономика и социология знания).

15. <http://www.intosai.org/about-us.html>

REFERENCES

<http://www.intosai.org/about-us.html>

Antipova, T. V. "Teoriia i metodologii gosudarstvennogo audita poluchateley federalnykh biudzhethnykh sredstv" [Theory and Methodology of state audit recipients of federal budget funds]. *Dis. . . d-ra ekon. nauk: 08.00.12*, 2008.

Audyt (Osnovy derzhavnoho, nezalezhnoho profesiinoho ta vnutrishnyoho audytu) [Audit (Principles of public, professional and independent internal audit)]. Kyiv: Tsentri navchalnoi literatury, 2012.

Adams, R. *Osnovy audita* [Fundamentals of Auditing]. Moscow: Audit YuNITi, 1995.

Basantsov, I. V. "Rozvytok derzhavnoho finansovoho kontroliu v umovakh rynkovoï ekonomiky Ukrainy" [The development of public internal financial control in a market economy in Ukraine]. *Dys. . . d-ra ekon. nauk: 08.00.08*, 2008.

Butynets, F. F. *Audyt* [Audit]. Zhytomyr: Ruta, 2002.

Barynina-Zakirova, M. V. "Zaprovadzhennia derzhavnoho audytu v praktyku roboty orhaniv DKRS" [The introduction of public audit practice in the work of the SCRS]. *Finansovyi kontrol*, no. 6 (29) (2005): 9-13.

Kovriakova, E. V. *Parlamentskiy kontrol: zarubezhnyy opyt i rossiyskaia praktika* [Parliamentary oversight of foreign experience and the Russian practice]. Moscow: Gorodets, 2005.

[Legal Act of Ukraine] (2008).

"Limska deklaratsiia kerivnykh pryntsypiv audytu derzhavnykh finansiv" [The Lima Declaration of Guidelines on Au-

ditng]. http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/140217?cat_id=32836.

Pivovar, A. G. *Bolshoy anglo-russkiy finansovo-ekonomicheskiy slovar* [The English-Russian Dictionary of Finance and Economics]. Moscow: Ekzamen, 2003.

Symonenko, V. K., Baranovskyi, O. I., and Petrenko, P. S. *Osnovy iedynoi systemy derzhavnoho finansovoho kontroliu v Ukraini: (makroekonomichnyi aspekt)* [Basics of a unified system of public financial control in Ukraine (macroeconomic aspects)]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2006.

Sotsialnyi audit [Social audit]. Moscow: ATISO, 2008.

Stepashin, S. V. *Konstitutsionnyy audit* [Constitutional audit]. Moscow: Nauka, 2006.

Zevaykina, A. N. "Auditorskiy finansovyy kontrol v Rossiyskoy Federatsii" [Audited financial control in the Russian Federation]. *Diss. . . kand. iurid. nauk: 12.00.14*, 2005.